

ANDRAGOGIK TA'LIM MUHITIDA KASBIY-KREATIV KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA ILMIY PEDAGOGIK ASOSLARI

Amanyo'lov Sindor Faxriddin o'g'li- A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti tayanch doktoranti, Sirdaryo viloyati pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi amanyolovs@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy va ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilingan. Andragogika tamoyillari, kattalar ta'limining o'ziga xos xususiyatlari, kreativ kompetensiyaning tuzilmasi va uni rivojlantirish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Kasbiy-kreativ kompetensiyaning motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv komponentlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochib berilgan. Shuningdek, xorijiy va milliy ilmiy-pedagogik tajriba asosida andragogik yondashuvlar orqali kattalar ta'limida kasbiy-kreativ kompetensiyani rivojlantirish modeli taklif etilgan.

Kalit so'zlar: andragogika, kattalar ta'limi, kasbiy-kreativ kompetensiya, kreativlik, uzluksiz ta'lim, pedagogik innovatsiya, refleksiya, kompetensiya modeli, kasbiy rivojlanish, ijodiy tafakkur.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и научно-педагогические основы формирования профессионально-креативной компетентности в условиях андрагогической образовательной среды. Рассмотрены принципы андрагогики, специфика обучения взрослых, структура креативной компетентности и механизмы её развития. Раскрыта взаимосвязь мотивационного, когнитивного, практического и рефлексивного компонентов профессионально-креативной компетентности. На основе зарубежного и отечественного научно-педагогического опыта предложена

модель развития профессионально-креативной компетентности в обучении взрослых посредством андрагогических подходов.

Ключевые слова: андрагогика, обучение взрослых, профессионально-креативная компетентность, креативность, непрерывное образование, педагогическая инновация, рефлексия, модель компетентности, профессиональное развитие, творческое мышление.

Abstract: This article analyzes the theoretical and scientific-pedagogical foundations of forming professional-creative competence in an andragogical educational environment. The principles of andragogy, the specific features of adult learning, the structure of creative competence and mechanisms for its development are examined. The interrelationship between motivational, cognitive, practical, and reflective components of professional-creative competence is revealed. Based on foreign and national scientific-pedagogical experience, a model for developing professional-creative competence in adult education through andragogical approaches is proposed.

Keywords: andragogy, adult learning, professional-creative competence, creativity, lifelong learning, pedagogical innovation, reflection, competence model, professional development, creative thinking.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida ta’limni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash jarayonida kattalar ta’limi – andragogika – alohida strategik ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda bilimlar jadal yangilanib borayotganligi sababli, mutaxassislarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va ijodiy salohiyatini oshirish davr talabiga aylanib bormoqda. Shu bois andragogik ta’lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirish masalasi ilmiy-pedagogik izlanishlarning dolzarb yo‘nalishiga aylanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlarida pedagog kadrlarning kasbiy, shaxsiy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan

chora-tadbirlar belgilab qo'yilgan. Xususan, «Pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, ularning kasbiy, shaxsiy va jamoaviy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan variantiv va invariant o'quv dasturlarni joriy etish...» [2] ustuvor vazifa sifatida e'tirof etilgan.

Andragogik yondashuv an'anaviy pedagogik modeldan farqli o'laroq, ta'lim oluvchining hayotiy tajribasi, ichki motivatsiyasi va muammolarni mustaqil yechish qobiliyatiga tayanadi. Aynan shu xususiyat kasbiy-kreativ kompetensiyani rivojlantirishda andragogikani eng muvofiq metodologik asos sifatida belgilaydi. Kattalar o'zlarining kasbiy faoliyati davomida to'plagan tajriba va bilimlarini yangi kontekstlarda ijodiy qo'llay olish qobiliyatini egallashlari zarur.

Mazkur tadqiqotning maqsadi andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy-metodologik asoslarini ochib berish, uning tuzilmasi va rivojlanish mexanizmlarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism. Tadqiqotda adabiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy-tarixiy metod, tizimli yondashuv, pedagogik kuzatuv va ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Milliy normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro andragogika standartlari, andragogik ta'lim va kreativ kompetensiyaga bag'ishlangan ilmiy asarlar va dissertatsiyalar tadqiqot manbalari sifatida tahlil qilindi.

1. Andragogika: tushunchasi, tamoyillari va ta'lim muhitiga ta'siri

"Andragogika" atamasi ilk bor nemis pedagogi A.Kapp tomonidan 1833-yilda qo'llanilgan bo'lsa-da, uning ilmiy asosi XX asrda M.Knowles, P.Jarvis va R.M.Smith tomonidan ishlab chiqilgan. M.Knowles andragogikaning oltita asosiy tamoyilini belgilagan:

- Ta'lim oluvchining o'z-o'ziga yo'naltirish qobiliyati (self-directedness);
- Hayotiy tajribaning asosiy ta'lim manbai sifatidagi roli;
- Ta'limga tayyorlik – real hayotiy muammolarni hal etish zarurati;

- Ta’limga muammoviy yo‘nalganlik (problem-centered orientation);
- Ichki motivatsiya ustunligi;
- Ta’limga kirish ehtiyoji – o‘z-o‘zini takomillashtirish istagi [5].

Ushbu tamoyillar andragogik ta’lim muhitini shakllantirishda kreativ-refleksiv yondashuvni markazga qo‘yadi. P.Javis ta’kidlaganidek, kattalar ta’limida bilim faqat uzatilmaydi – balki ta’lim oluvchi tomonidan aktiv ravishda quriladi va qayta ma’nolashtiriladi [6]. Bu esa kasbiy-kreativ kompetensiyaning shakllanishida andragogik muhitning o‘rni beqiyosligini ko‘rsatadi.

2. Kasbiy-kreativ kompetensiya: tushunchasi va ilmiy talqini

«Kreativ kompetensiya» tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. J.P.Gilford ijodkorlikning asosiy parametrlarini – muammoni aniqlash, kognitiv moslashuvchanlik, o‘ziga xoslik va nostandart yechimlar topish qobiliyati sifatida belgilagan [10]. E.P.Torrance esa kreativlikni yangi muammolar oldida moslashuvchan, original va samarali yechimlar topish qobiliyati sifatida ta’riflaydi [11].

Milliy olimlardan N.A.Muslimov kasbiy kompetentlikni «mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning integratsiyasi» [4] sifatida ta’riflaydi.

Yuqoridagi yondashuvlar asosida biz quyidagi mualliflik ta’rifini taklif etamiz: andragogik ta’lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiya — bu kattalar ta’lim oluvchisining kasbiy muammolarni noan’anaviy, ijodiy va samarali usullarda hal etish qobiliyati bo‘lib, u hayotiy tajriba, chuqur kasbiy bilim va refleksiv tafakkurning o‘zaro uzviy birlashuviga asoslanadi.

3. Kasbiy-kreativ kompetensiyaning tuzilmasi

Tadqiqot jarayonida kasbiy-kreativ kompetensiyaning quyidagi tarkibiy komponentlari aniqlandi va tahlil qilindi:

1-jadval. Kasbiy-kreativ kompetensiyaning tarkibiy komponentlari

Komponent	Mazmun va ko‘rinishlari
Motivatsion komponent	Kasbiy faoliyatga ijodiy yondashuv istagi, yangi g‘oyalarni kashf etish motivatsiyasi, ichki o‘zgarish va o‘shishga intilish
Kognitiv komponent	Kasbiy bilimlarni chuqur va tizimli egallash, tanqidiy tahlil, konseptual fikrlash, xorijiy tajribani qiyosiy tahlil qilish
Amaliy-kreativ komponent	Nostandart pedagogik vaziyatlarda ijodiy yechimlar topish, innovatsion metodlarni amaliyotda qo‘llash, kasbiy loyihalar yaratish
Kommunikativ komponent	Ijodiy hamkorlik, g‘oyalarni samarali taqdim etish, jamoada kreativ muloqot o‘rnatish, nastavnik va mentorlik roli
Refleksiv komponent	O‘z kasbiy faoliyatini tahlil qilish, kreativ tajribani baholash, o‘z-o‘zini rivojlantirish rejasini tuzish

Texnologik komponent	Raqamli va innovatsion vositalarni kasbiy-ijodiy jarayonlarga integratsiya qilish, AI va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish
----------------------	--

Manba: tadqiqot natijalari bo'yicha mualliflik ishlanmasi

Motivatsion komponent kasbiy-kreativ kompetensiyaning harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ladi. A.Maslou ta'kidlaganidek, o'z-o'zini ro'yobga chiqarish ehtiyoji – insonning eng yuqori darajadagi motivatsiyasi bo'lib, u ijodiy faoliyatning asosini tashkil etadi. Andragogik muhitda ushbu ehtiyojni qondirish imkoniyatini yaratish kasbiy-kreativ kompetensiyaning jadal shakllanishini ta'minlaydi.

Kognitiv komponent bilimlarni oddiy eslab qolishdan tashqari, ularni yangi kontekstlarda ijodiy qo'llash qobiliyatini nazarda tutadi. B.Blum taksonomiyasining yuqori darajalari – tahlil, sintez va baholash – kasbiy-kreativ tafakkurning asosini tashkil etadi.

Amaliy-kreativ komponent nazariy bilimlarni real kasbiy vaziyatlarda ijodiy tatbiq etishni ifodalaydi. Bu komponent andragogik yondashuvda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi, chunki kattalar ta'lim oluvchilari real amaliy muammolarni yechish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishni afzal ko'rishadi.

Refleksiv komponent S.Kyorkegor va D.Shen ta'kidlaganidek, «amaliyotchi-o'ylovchi» (reflective practitioner) modelining asosini tashkil etadi [12]. O'z kasbiy tajribasini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish kreativlikning muhim sharti hisoblanadi.

4. Andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirish mexanizmlari

Tadqiqot davomida andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirish uchun quyidagi mexanizm va yondashuvlar samarali ekanligi aniqlandi:

2-jadval. Andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirish mexanizmlari

Mexanizm/Yondashuv	Mazmun	Rivojlantiriladigan komponent	Qo'llanish bosqichi
Muammoga asoslangan ta'lim (PBL)	Haqiqiy kasbiy muammolarni guruh yoki individual holda hal etish	Amaliy-kreativ, kognitiv	I–III modul
Dizayn-fikrlash (Design Thinking)	Empatsiya, muammo aniqlash, g'oya generatsiya, prototiplash, test bosqichlari	Ijodiy, kognitiv, amaliy	II modul
Nastavniklik va mentorlik	Tajribali mutaxassis bilan individual rivojlanish dasturi	Motivatsion, reflektiv	Butun kurs

Refleksiv kundalik (Learning Journal)	Har bir mashg'ulotdan so'ng ijodiy xulosalar yozish	Refleksiv, kognitiv	Har dars
Ijodiy loyiha (Creative Portfolio)	Kasbiy kreativ loyiha ishlab chiqish va taqdim etish	Barcha komponentlar	IV–V modul
Digital storytelling	Raqamli vositalar orqali kasbiy tajribani ijodiy taqdim etish	Texnologik, kommunikativ	III modul

Manba: tadqiqot natijalari bo'yicha mualliflik ishlanmasi

Muammoga asoslangan ta'lim (Problem-Based Learning) andragogik muhitda ayniqsa samarali, chunki kattalar haqiqiy kasbiy muammolarni yechish jarayonida yangi bilimlarni faol o'zlashtirishadi. Bu yondashuv J.Deweyning «o'rganish orqali qilish» (learning by doing) tamoyiliga asoslanib, kreativlikning amaliy komponentini rivojlantiradi.

Dizayn-fikrlash metodologiyasi IDEO va d.school (Stanford University) tomonidan ishlab chiqilib, zamonaviy kasbiy ta'limda keng qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuv andragogik ta'limda kasbiy-kreativ kompetensiyaning barcha komponentlarini bir vaqtda rivojlantirish imkonini beradi.

5. Xorijiy tajriba va milliy amaliyotni qiyosiy tahlil qilish

Rivojlangan mamlakatlarning andragogik ta'lim tizimlarini tahlil qilish quyidagi xulosalar chiqarishga imkon berdi. Finlyandiyada kattalar ta'limi tizimi o'z-o'zini yo'naltirish va kreativ muammoni yechishga asoslanib, yiliga 800 soatlik uzluksiz ta'limni nazarda tutadi. AQShda Knowles modeliga asoslanib, kattalar ta'limida loyiha-asosli ta'lim (Project-Based Learning) va kreativ inkubatorlar keng joriy etilgan. Singapurda «SkillsFuture» dasturi doirasida har bir ishchi-xodim yiliga kreativ kasbiy rivojlanish uchun davlat tomonidan moliyalashtiriladigan o'quv kreditlaridan foydalanadi [13].

O'zbekiston Respublikasida esa «Yoshlar – kelajagimiz» milliy dasturi va «Ilm, ta'lim, innovatsiya» konsepsiyasi doirasida kattalar ta'limida kreativ kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq andragogik ta'limda kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirish uchun maxsus tizimli model hali to'liq ishlab chiqilmagan.

6. Kasbiy-kreativ kompetensiyani rivojlantirish modeli

Tadqiqot natijalari asosida andragogik ta'lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirishning integrativ modeli ishlab chiqildi. Model uchta asosiy bosqichdan iborat:

- I bosqich – Diagnostik-motivatsion: ta'lim oluvchining mavjud kreativ salohiyatini aniqlash, ichki motivatsiyani uyg'otish, kasbiy o'sish maqsadlarini belgilash.
- II bosqich – Rivojlantiruvchi-integrativ: PBL, dizayn-fikrlash, mentorlik va refleksiv amaliyot orqali barcha komponentlarni tizimli rivojlantirish.
- III bosqich – Baholash-takomillashtiruvchi: ijodiy portfolio, refleksiv hisobot va kasbiy loyiha orqali erishilgan kompetensiya darajasini baholash va yangi o'sish yo'nalishlarini belgilash.

Ushbu model andragogika tamoyillari bilan to‘liq uyg‘un bo‘lib, ta‘lim oluvchining hayotiy tajribasini, ichki motivatsiyasini va kasbiy kontekstini markazga qo‘yadi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchi, andragogika tamoyillari – o‘z-o‘ziga yo‘naltirish, hayotiy tajribaga tayanish, muammoviy yo‘nalganlik va ichki motivatsiya – kasbiy-kreativ kompetensiyani shakllantirishning metodologik asosini tashkil etadi. Kattalar ta‘limida kreativlik tashqi rag‘batlantirish emas, balki ichki ijodiy ehtiyojni qondirish jarayonida rivojlanadi.

Ikkinchi, kasbiy-kreativ kompetensiyaning motivatsion, kognitiv, amaliy-kreativ, kommunikativ, refleksiv va texnologik komponentlari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, yaxlit tizim sifatida rivojlantirilgandagina samarali natija beradi. Birorta komponentning zaifligining o‘zi yaxlit kompetensiyaning to‘laqonli shakllanishiga to‘sqinlik qiladi.

Uchinchi, muammoga asoslangan ta‘lim, dizayn-fikrlash, mentorlik va refleksiv amaliyot andragogik muhitda kasbiy-kreativ kompetensiyani rivojlantirishning eng samarali mexanizmlari sifatida aniqlandi. Ushbu yondashuvlarni milliy ta‘lim amaliyotiga moslashtirib joriy etish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi, kasbiy-kreativ kompetensiyaning rivojlanishi bir martalik ta‘lim tadbiridan ko‘ra, uzluksiz, tizimli va hayotiy faoliyat bilan uyg‘unlashtirilgan jarayon sifatida tashkil etilgandagina samara beradi. Shu bois malaka oshirish kurslarini andragogik tamoyillar asosida qayta loyihalash zarurati mavjud.

Umuman olganda, andragogik ta‘lim muhitida kasbiy-kreativ kompetensiyani tizimli shakllantirish nafaqat mutaxassislarning individual ijodiy salohiyatini oshiradi, balki jamiyatda innovatsion fikrlash madaniyatini rivojlantirishga ham hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PF-5847-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-4545884>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi «Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-231-sonli Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-6981085>
3. Knowles M.S., Holton E.F., Swanson R.A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. – 8th ed. – London: Routledge, 2015. – 396 p.
4. Muslimov N.A. Kasbiy kompetentlik va pedagogik mahorat asoslari. – T.: Fan, 2015. – 224 b.
5. Mavlonova R.A. Pedagogik ta’lim metodikasi. – T.: O‘qituvchi, 2010. – 192 b.
6. Jarvis P. Adult Learning in the Social Context. – London: Croom Helm, 1987. – 254 p.
7. Madvaliyev A. (tahr.). O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006. – 680 b.
8. Mezirow J. Transformative Dimensions of Adult Learning. – San Francisco: Jossey-Bass, 1991. – 247 p.
9. Dewey J. Experience and Education. – New York: Collier Books, 1938. – 91 p.
10. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 p.
11. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Bensenville: Scholastic Testing Service, 1974.

12. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983. – 374 p.
13. SkillsFuture Singapore. Annual Report 2023. – Singapore: SSG, 2023. <https://www.skillsfuture.gov.sg>
14. Yo‘ldoshev J.G‘. Pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodikasi. – T.: O‘qituvchi, 2008. – 304 b.